

5. Про затвердження Положення про порядок організації та проведення конкурсів на право виконання консалтингових (консультаційних, аудиторських, юридичних та оціночних) послуг: Наказ Національного агентства України з управління державними корпоративними правами № 131 від 15 липня 1999 р. // Офіційний вісник України. – 1999. – № 39. – Ст. 120.

6. Алексеев С.С. Общая теория права. – М.: Юридическая литература, 1981. – Т. 1. – 360 с.

7. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України № 2658-III від 12 липня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 47. – Ст. 251.

8. Про схвалення Концепції створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки, суб'єктів господарювання: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2004 р. № 208-р // Офіційний вісник України. – 2004. – № 14. – Ст. 976.

9. Про затвердження Національної рейтингової шкали: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2007 р. № 665 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 32. – Ст. 1294.

10. Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку: Указ Президента України від 23.11.2011 № 1063/2011. // Офіційний вісник України. – 2011. – № 94. – Ст. 3415.

11. Г. Андреева. Скоринг как метод оценки кредитного риска / Г. Андреева // Банковские технологии. – 1996. – № 8. – С. 5-8.

12. А. Пищулин. Скоринг в украинских банках / А. Пищулин // Эксперт. – 22.11.2007. – С. 3-4.

УДК 347.921

І.М. Лукіна

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ПРО ЦИВІЛЬНУ ПРОЦЕСУАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Представлена наукова стаття присвячена дослідженню питань правового статусу цивільної процесуальної відповідальності. Розкриває дискусійні питання існування цивільної процесуальної відповідальності. Визначає, що цивільна процесуальна відповідальність є самостійним різновидом юридичної відповідальності, яка з метою забезпечення єдності її застосування повинна мати легальне визначення в законодавстві України. Функціонування санкцій цивільної процесуальної відповідальності можливо тільки в механізмі цивільних процесуальних правовідносин.

Ключові слова: суд, суддя, учасники розгляду справи, примус, правоздатність, правопорушення, юридична відповідальність, цивільна процесуальна відповідальність.

Представленная научная статья посвящена исследованию вопросов статуса гражданской процессуальной ответственности. Раскрывает дискуссионные вопросы существования гражданской процессуальной ответственности. Определяет, что гражданская процессуальная ответственность является самостоятельной разновидностью юридической ответственности, которая с целью обеспечения единства ее применения должна иметь легальное определение в законодательстве Украины. Функционирование санкций процессуальной ответственности возможно только в механизме гражданских процессуальных правоотношений.

Ключевые слова: *суд, судья, участники рассмотрения дела, принуждение, правоспособность, правонарушение, юридическая ответственность, гражданская процессуальная ответственность.*

The paper presented is devoted to research scrutiny of the issues pertaining to the status of civil procedural responsibility. It analyses the most disputable issues concerning the existence of civil procedural responsibility. It also claims that civil procedural responsibility is a separate, self-contained kind of legal responsibility, which for the purpose of ensuring the uniformity of its application must have a legal definition in the legislation of Ukraine. The functioning of the sanctions of procedural responsibility is possible only within the mechanism of civil procedural relationship.

Key words: *court, judge, the participants of the case, compulsion, legal capacity, infringement of a law, legal responsibility, civil procedural responsibility.*

Заходи юридичної відповідальності застосовуються у всіх галузях права, і цивільне процесуальне право в даному випадку не є виключенням. Основне питання, що виникає у більшості дослідників при аналізі норм про юридичну відповідальність в цивільному судочинстві, стосується самостійності цивільної процесуальної відповідальності як виду юридичної відповідальності.

Метою дослідження є розгляд дискусійних питань щодо існування цивільної процесуальної відповідальності як самостійного різновиду юридичної відповідальності.

Питання про існування самостійної цивільної процесуальної відповідальності вперше було підняте Н.О.Чечиною на початку 70-х років XX століття [1, с. 33-41]. Надалі, проблема самостійності цивільної процесуальної відповідальності вивчалася багатьма, ученими. Останніми роками дискусіям цивільної процесуальної відповідальності в юридичній науці активізувалася, у зв'язку з ухваленням нових законодавчих актів у цивільній процесуальній сфері і, як наслідок, актуальністю питання про вдосконалення системи приму-

шення в сучасному цивільному судочинстві. Всі автори єдині в думці, що види відповідальності доцільно виділяти на підставі галузевих критеріїв і розглядати цивільну процесуальну відповідальність як одну з різновидів юридичної відповідальності. Проблема цивільної процесуальної відповідальності традиційно викликає інтерес.

Розробка категорії цивільної процесуальної відповідальності, що настає за скоєння процесуального правопорушення, виключно актуальна для теорії і практики цивільного права. Проблематика процесуальної відповідальності на даний час все більше притягує увагу не тільки представників цивільної процесуальної [1, с. 37 - 42; 2] науки, але й теоретиків права [3]. На фоні загальної невизначеності цієї проблеми існуючі наукові дослідження демонструють досить різнопланові відношення до інституту процесуальної відповідальності [4, с. 300].

Як відмічала Н. О. Чечина, "потребности дальнейшей кодификации гражданского процессуального права требуют разработки понятия, видов и форм гражданской процессуальной ответственности как самостоятельного вида правовой ответственности, а также определение ее места в системе иных правовых видов ответственности, формы и порядок взаимодействия ее различными видами материально-правовой ответственности, способы ее существования" [5, с. 582].

"Гражданская процессуальная ответственность, - пише Н.О. Чечина, - обладает как общими свойствами юридической ответственности, так имеет и специфические особенности. Общие свойства определяются ее родовыми признаками, а специфические - видовыми. Первые производные от содержания юридической ответственности. Вторые - от особенностей гражданского процессуального права" [6, с. 74].

Треба визнати, що у правовій науці не існує домінуючої концепції юридичної відповідальності. Відповідальність розглядається і як реалізація санкцій правових норм, і як міра державного примусу, що застосовується до правопорушника, і як виконання порушених обов'язків під впливом державного примусу, і як обов'язок правопорушника зазнати юридично несприятливі наслідки тощо [7, с. 314 - 319; 8, с. 4].

Теорії "негативної" і "позитивної" відповідальності сприйняті і в науці цивільного процесуального права, в якій висловлюються міркування про те, що цивільна процесуальна відповідальність, як і юридична взагалі, може бути позитивною і негативною. Під позитив-

ної відповідальністю розуміється обов'язок суб'єкта цивільних процесуальних відносин точно виконувати свої процесуальні обов'язки та використовувати надані йому процесуальні права відповідно до їх призначення. Негативна відповідальність – обов'язок правопорушника зазнати, передбачені нормами цивільного процесуального права, юридично несприятливі наслідки у вигляді позбавлень особистого або майнового характеру [9, с. 30 – 45].

Процесуальна відповідальність, як і юридична відповідальність узагалі, може будуватися на загальних підходах. Вона може бути позитивною та негативною. Позитивна цивільна процесуальна відповідальність – це покладена на суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин необхідність точно виконувати свої процесуальні обов'язки і використовувати надані ним процесуальні права відповідно до їх призначення. Своє виявлення позитивна цивільна процесуальна відповідальність знаходить у конкретних обтяжуючих обов'язках суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин, які порушили приписи Цивільного процесуального кодексу.

Негативна цивільна процесуальна відповідальність, так само як і негативна відповідальність узагалі, являє собою обов'язок правопорушника зазнавати юридично несприятливих наслідків правопорушення у вигляді обмежень особистого чи майнового характеру. Її ознаками є державний і суспільний осуд поведінки правопорушника, державний примус і наявність негативних наслідків для порушника. На відміну від інших видів відповідальності, заходи цивільної процесуальної відповідальності передбачені нормами цивільного процесуального права й застосовуються до осіб, котрі учинили цивільне процесуальне правопорушення.

Юридична відповідальність тлумачиться в правовій літературі не однозначно. Одні автори зводять її до різновиду санкцій, другі – розуміють сам процес їх застосування, треті подають її у вигляді охоронних правовідносин, що виникають між порушником і державними органами. Але в усіх випадках автори сходяться у тому, що юридична відповідальність – це специфічний обов'язок зазнавати обмежень особистого або матеріального характеру за вчинене правопорушення відповідно до санкції порушеної норми права. Так, автори підручника з теорії держави та права вважають, що юридична відповідальність означає застосування санкцій правових норм, певних заходів відповідальності 10, с. 242. Деякі вчені розуміють ці поняття в широкому і вузькому сенсі 11, с. 240 – 241.

Треба визнати, що більшість дослідників відхиляють ідею існування позитивної відповідальності в цілому та процесуальної, зокрема. Наприклад, А. В. Цихоцький пише: "...сама по себе эта категория не отображает какую-либо юридическую реальность" 12, с. 294 . Інші автори ще більш категоричні: "В отличие от уголовного права гражданская процессуальная ответственность представлена только реализацией наказания" 13, с. 11 .

У названих визначеннях юридичної відповідальності автори так чи інакше виділяють різноманітні ознаки. На наш погляд, до них належать такі:

1) юридична відповідальність формалізується у двох площинах: нормах матеріального і нормах процесуального права. Причому процесуальне право лише встановлює порядок та умови застосування юридичної відповідальності за правопорушення;

2) юридична відповідальність є одним із видів соціальної відповідальності. Їй властиві ті самі ознаки, що й соціальній відповідальності. Проте поняття "юридична відповідальність" за своїм характером вужче, ніж поняття "соціальна відповідальність" і співвідноситься з ним як загальне (соціальна відповідальність), спеціальне (юридична відповідальність), окреме (процесуальна відповідальність);

3) визначальною ознакою юридичної відповідальності є покарання, хоча можна не погодитися з такою постановкою питання, оскільки подібна відповідальність може розглядатися в двох аспектах: активному і ретроспективному. Коли йдеться про активний аспект відповідальності, то вона становить собою усвідомлення особою свого місця в суспільстві. У цьому випадку відповідальність є моральним регулятором поведінки людей. Інакше слід говорити про ретроспективний аспект відповідальності за минуле. У цьому сенсі, з одного боку, сутність відповідальності - це прийняття особою несприятливих наслідків за свою протиправну поведінку, а з іншого - заподіяння особі цих наслідків. Про юридичну відповідальність у такому разі можна говорити тільки в плані покарання;

4) юридична відповідальність, на відміну від соціальної, встановлюється тільки правовими актами, що видаються органами державної влади, а також посадовими особами;

5) відмінною ознакою юридичної відповідальності є те, що вона застосовується за скоєне правопорушення, за порушення правових норм;

6) юридична відповідальність є однією з форм державного примусу, а тому застосовується державними органами. Державний при-

мус призначається будь-якою правовою нормою, оскільки вольовий характер є головною рисою права як суспільного явища.

Розвиток суспільних відносин і законодавства породжує появу нових видів юридичної відповідальності. Ні одна галузь права не може нормально функціонувати без існування власного інституту юридичної відповідальності. Тяжко собі представити галузь права, яка не має власних засобів забезпечення правових вимог і дозволень. Це в рівній мірі відноситься як до матеріальних, так і процесуальних галузів права [1, с. 34]. Визначаючи це, важко погодитися з І. С. Самощенко і М. Х. Фарукшиним про те, що "процессуальной юридической ответственности не существует. Процессуальные меры принуждения - это либо меры пресечения, либо меры административной ответственности" [14, с. 187]. Так чи інакше питання про самостійність виду юридичної відповідальності вирішується в залежності від самостійності галузі права і виду правопорушення.

Як зазначає І. М. Зайцев "Институт ответственности обязателен в механизме юридического регулирования правосудия по гражданским делам, коль скоро в правосудии действуют лица с несовпадающими интересами и наделенные многими процессуальными правами и обязанностями. Ответственность - средство обеспечения субъективных прав участников судопроизводства. Любая обязанность только тогда становится мерой должного поведения, когда ей корреспондирует ответственность" [15, с. 93].

Відповідно, немає і не може бути єдиної доктринальної моделі юридичної відповідальності, яка реалізується у різноманітних правовідношеннях. Кожна галузь права характеризується своїм видом відповідальності як одним із категорій галузевої самостійності. Не є винятком і цивільне процесуальне право.

Тривалий час у радянському праві цивільні процесуальні конструкції та поняття недооцінювалися, у результаті категорія цивільної процесуальної відповідальності досі є недостатньо розробленою. Проте різноманіття доктринальних підходів не означає, що це доцільно для процесуального законодавства. Законодавець повинен надавати чіткі та зрозумілі конструкції.

Відмова існування цивільної процесуальної відповідальності не дає можливості пояснити, як і за допомогою яких засобів державного діяння забезпечується нормальне функціонування цивільних процесуальних відносин.

Цей вид відповідальності можна охарактеризувати тим, що: вступає в формі суспільного відношення між державою в особі упов-

новаженого на це органу (суду) і громадянином; настає за скоєння винних, протиправних, суспільно небезпечних діянь, що спричинили шкоду державі в сфері здійснення правосуддя; формально визначена; має чітко визначені в законі межі й умови виникнення та припинення; пов'язана з застосуванням заходів державного примусу [16, с. 84 - 85].

Цивільна процесуальна відповідальність як самостійний вид відповідальності має об'єктивну підставу: загальні підходи щодо методів впливу на поведінку учасників правовідносин де зобов'язання корегуються санкціями, положення цивільного процесуального права, що упорядковують цивільні процесуальні відносини. Галузь цивільного процесуального права передбачає існування цивільної процесуальної відповідальності. Метод правового регулювання і відповідальність - взаємозалежні поняття, що перетинаються. Відповідальність утворює один з елементів методу. У свою чергу, своєрідність методу поширюється і на відповідальність. Невизнання цивільної процесуальної відповідальності логічно тягне заперечення особливостей методу цивільного процесуального права. Тоді неминує постає питання про самостійність галузі цивільного процесуального права в цілому.

Відзначальною ознакою наявності цивільної процесуальної відповідальності в правовій дійсності є процедура покладання й оскарження цивільних процесуальних заходів покарання. Галузеві розходження покладання й оскарження подібних примусових заходів занадто явні, щоб бути не врахованими. Більш того, подібна процедура в цивільному процесуальному праві диференційована залежно від обраного заходу відповідальності.

Специфіка цивільної процесуальної відповідальності, з нашої точки зору, повинна визначатися виходячи з особливостей цивільного процесуального права, що відносяться до: методу правового регулювання; цивільних процесуальних відносин; принципів процесуального права; правового статусу учасників процесу; характеру застосованих санкцій.

На наш погляд для визначення поняття цивільної процесуальної відповідальності необхідно мати на увазі її основні ознаки, а саме:

- 1) необхідною умовою притягнення особи до цивільної процесуальної відповідальності є наявність у цивільній процесуальній нормі відповідної санкції;
- 2) чітко встановлений законом відповідний порядок притягнення до цивільної процесуальної відповідальності;

3) специфіка характеру цивільних процесуальних відносин. Особливості цивільних процесуальних відносин є їх публічно-правовий, владний характер. Цивільно процесуальні відносини виникають між судом і учасниками процесу. Суд, як учасник процесуальних відносин уповноважений на притягнення до цивільної процесуальної відповідальності учасників процесу;

4) специфіка правового статусу учасників процесу. Окрім осіб, які беруть участь у справі до відповідальності притягуються й особи, які не відносять до учасників процесу (свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі та ін.);

5) до цивільної процесуальної відповідальності притягуються учасники процесу тільки у випадку скоєння цивільного процесуального правопорушення;

6) прояв специфіки заходів процесуального примусу може бути пов'язаний з позбавленням правопорушника суб'єктивного цивільного процесуального права чи покладанням на нього нового або додаткового обов'язків.

При аналізі інституту відповідальності цивільного процесуального права доцільно виходити з двох основних посилань: по-перше, з того, що цивільне процесуальне право є самостійною галуззю права, яка характеризується власним предметом і методом правового регулювання, і, по-друге, з того, що норми цивільного процесуального права - це правові, а не технічні правила поведінки. Отже, вони відзначаються усіма структурними елементами і всіма ознаками, властивими юридичним нормам.

Цивільна процесуальна відповідальність має специфічні риси. Як і інші види відповідальності, вона становить собою закріплену юридичними нормами необхідність визначеного поведіння учасниками судочинства. Для цивільної процесуальної відповідальності, так само як і для інших, є типовими чіткість і визначеність змісту. Поняття відповідальності невідривно пов'язано з реалізацією санкцій відповідних юридичних норм, що визначають її сутність, зміст і види.

Разом з тим, для цивільної процесуальної відповідальності характерно те, що вона встановлюється санкціями цивільних процесуальних норм і реалізується в цивільному судочинстві. До цієї відповідальності можуть бути притягнені згідно з рішеннями й ухвалами суду тільки учасники процесу: особи, які беруть участь у справі; особи, які сприяють здійсненню правосуддя; а також громадяни, які присутні у залі судових засідань і при цьому порушують встановлений порядок.

До відповідальності залучаються ті особи, чие поведження відхиляється від приписів ЦПК: за невчасне і неналежне виконання цивільних процесуальних обов'язків. Цивільна процесуальна відповідальність призначена для забезпечення законності і правового порядку у судочинстві.

Наука цивільного процесуального права досить активно розвивається, а разом із нею починає розвиватися і вчення про відповідальність, зокрема, цивільно-процесуальну відповідальність як окремий різновид юридичної відповідальності, яка настає за порушення вимог цивільно-процесуальних норм і може полягати, зокрема, у застосуванні більш суворих заходів процесуального примусу.

Використана література:

1. Чечина Н. А. Об уголовно-процессуальной и гражданской процессуальной ответственности / Н. А. Чечина, П. С. Элькинд // Сов. государство и право. - 1973. - № 9. - С. 37-42.
2. Бутнев В. В. Сущность и порядок реализации гражданской процессуальной ответственности: текст лекций / В. В. Бутнев. - Ярославль: Яросл. гос. ун-т, 1989. - 48 с.
3. Ветрова Г. Н. Санкции в судебном праве / Г. Н. Ветрова - М.: Наука, 1991. - 160 с.
4. Гальперин М. Л. Ответственность в современном гражданском судопроизводстве: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.15 "Гражданский процесс, арбитражный процесс" / М. Л. Гальперин. - Санкт-Петербург, 2009. - 27 с.
5. Чечина Н. А. Актуальные проблемы науки гражданского процессуального права / Н. А. Чечина // Избранные труды по гражданскому процессу. - СПб., 2004.
6. Чечина Н. А. Основные направления развития науки советского гражданского процессуального права / Н. А. Чечина. - Л., 1987.
7. Иоффе О. С. Вопросы теории права / О. С. Иоффе, М. Д. Шаргородский. - М.: Юрид. лит., 1961. - 381 с.
8. Братусь С. Н. Юридическая ответственность и законность: очерк теории / С. Н. Братусь - М.: Городец-издат, 2001. - 202, [2]с.
9. Бутнев В. В. Гражданская процессуальная ответственность / В. В. Бутнев - Ярославль: Яросл. гос. ун-т, 1999. - 61 с.
10. Хропанюк В. Н. Теория государства и права / В. Н. Хропанюк; под ред. В. Г. Стрекозова [2-е изд., доп., испр.]. - М.: Интерстиль, 1999. - 377 с.
11. Общая теория права и государства: учеб. для юрид. вузов / В. С. Афанасьев, А. П. Герасимов, В. И. Гойман и др.; под ред. В. В. Лазарева. - [2-е изд., перераб. и доп.]. - М.: Юрист, 1996. - 470, [1] с.

12. Цихоцкий А. В. Теоретические проблемы эффективности правосудия по гражданским делам: автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук: спец. 12.00.03 "Гражданское право; Семейное право; Гражданский процесс; Международное частное право" / А. В. Цихоцкий. – Новосибирск, 1998. – 47 с.

13. Новиков А. Г. Гражданская процессуальная ответственность : дис. на соискание уч. степени канд. юр. наук: спец. 12.00.15 / А. Г. Новиков. – Саратов, 2002. – 211с.

14. Самощенко Н. С., Ответственность по советскому законодательству / И. С. Самощенко, М. Х. Фарукшин. – М: Юрид. лит. 1971. – 239 с.

15. Зайцев И. М. Гражданская процессуальная ответственность / И. М. Зайцев // Государство и право. – 1999. – № 7. – С. 93 – 96.

16. Чечина Н. А. Гражданские процессуальные правоотношения / Н. А. Чечина. – "Юрлитиздат", 1993. – С. 84-85.

УДК 342.9

Я.В. Фоменко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФОРМ КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНО- ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті розкрито сутність контролю у сфері інформаційно-екологічного забезпечення. Проведено загальний аналіз форм контролю у зазначеній сфері. Розглянута основна – державна форма контролю та особливості її здійснення. Визначено недоліки у процесі інформування у сфері екологічного забезпечення. Надано відповідні пропозиції.

Ключові слова: *екологічна інформація, державний контроль у сфері екологічної інформатизації, громадський контроль, інформаційно-екологічне забезпечення, принципи інформаційних відносин.*

В статье раскрыта сущность контроля в сфере информационно-экологического обеспечения. Проведен общий анализ форм контроля в обозначенной сфере. Рассмотрена основная – государственная форма контроля и особенности ее осуществления. Определены недостатки процесса информирования в сфере экологического обеспечения. Предоставлены соответствующие предложения.

Ключевые слова: *экологическая информация, государственный контроль в сфере экологической информатизации, общественный контроль, информационно-экологическое обеспечение, принципы информационных отношений.*

In the article control essence in the field of informative -ecological providing are considered. The global analysis of control forms is conducted in the marked sphere. The basic is considered is a state form of control and